Թամար ՉԱՔԱՐՅԱՆ

ԳՅՈՒՄՐԻ ՆԵՐԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԿՑԱԿԱՆ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ
(ըստ 1980-1990-ական թթ. էթնոսոցիոլոգիական հետազոտությունների)

Ներընտանեկան և ազգակցական հարաբերությունները, հարյուրամյակներ շարունակ կայուն ձևով պահպանելով կառուցվածքային առանձնահատկությունները, աչքի են ընկնում իրենց տեղական համախմբվածությամբ, նեղ տնտեսական կապերով, գաղափարական միասնությամբ և ազգային համերաշխությամբ: Այն իր անմիջական ազդեցությունն է թողել ոչ միայն ընտանիքի ձևի և կառուցվածքի վրա, այլ նպաստել է բացահայտելու նրա գործելակերպը տվյալ ժամանակաշրջանում:

Տարբեր սերունդների, ամուսինների, քույրերի և եղբայրների, ինչպես նաև մոտ և հեռու ազգականների միջև եղած կապերն ու փոխազդեցությունները կազմելով ներընտանեկան և ազգակցական փոխհարաբերությունները, դրսևորվում են առօրյա կյանքում օգտագործվող և ընտանիքում գերիշխող բազմաթիվ սովորույթների, վարքագծերի, սահմանված կարգերի, կարծիքների և հասկացողությունների ձևերով: Դրանց կիրառումն ու կատարումը ընտանիքի համար պարտադիր նշանակություն ունի: Այդ սովորույթները սերնդից սերունդ փոխանցվելով, ներկան կապում են անցյալի հետ և պահպանում են ընտանիքի կայունությունը:

1980-1990-ական թթ. Գյումրի քաղաքում անցկացված էթնոսոցիոլոգիական հետազոտությունների հարցաթերթիկում ներկայացված էր հարցերի մի խումբ, կապված ընտանիքի կառուցվածքի, ներքին փոխհարաբերությունների, սերնդաճի, աշխատանքի բաժանման, ազգակիցների մեջ եղած կապերի և այցելությունների ու դրդապատճառների հետ: Աշխատանքում ներկայացված է հարցերի միայն մի փոքր խումբ:

Հանրապետությունում տեղի ունեցած քաղաքական կառուցվածքի փոփոխությունը, 1988թ. աղետալի երկրաշարժը, Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը, առկա շուկայական հարաբերությունները, արտագնա աշխատանքը և արտագաղթը իրենց անմիջական ազդեցությունն են թողել Գյումրիի ավանդական ընտանիքի կառուցվածքի վրա: Ըստ հարցումների*, եթե 1980-ական թթ. բարդ ընտանիքները կազմում էին 38% (պարզը 55%, ոչ լիարժեքը՝ 17%), ապա 1990-ականներին համեմատաբար այն 21% է (պարզը՝ 43%, ոչ լիարժեքը 36%): Հետաքրքիր է, որ Շիրակի գյուղերում դրանք կազմում էին 48%: Ընտանիքի կառուցվածքի այս կտրուկ փոփոխությունը նախ և առաջ բացատրվում է երկրաշարժի աղետալի հետևանքներով, որի պատճառով էլ մեծացավ ոչ լիարժեք ընտանիքների թիվը:

Գյումրիի բնակչությունը, որ միշտ առանձնացել է ավանդական սովորույթների պահպանողականությամբ, բարոյա-էթիկական կապերի առանձնահատկությամբ, ոչ միայն տոկունությամբ դիմակայեց դաժան փորձությանը, այլև ազգապահպանման փայլուն օրինակ ցուցաբերեց: Ծանր կորուստներ կրած ընտանիքների ողջ մնացած անդամների վերամիավորումը դարձավ պարտադիր երևույթ: Մոտ և հեռու ազգականները իրենց խնամքի տակ վերցրին հարազատների որբացած երեխաներին, քույրերին, ծերունիներին և ստեղծվեցին նոր, ոչ լիարժեք ընտանիքների ձևեր: Ազգականներին օգնության ձեռք մեկնեցին ինչպես հանրապետությունում գտնվող մոտ և հեռու, այնպես էլ արտերկրի հարազատները: Երկրաշարժից հետո ազգականների վարքը որպես բացառիկ երևույթ է գնահատել արտակարգ իրավիճակների հոգեբան-մասնագետ, գիտությունների դոկտոր, բժիշկ Ե.Կրասինը: «Իզվեստիա» թերթի դեկտեմբերի 22-ի համարում նա գրում է. «Գլխավորը, ինչից մենք վախենում էինք առաջին օրերին, դա խուճապն էր, փախուստը երկրաշարժի գոտուց: Ինչպես ցույց է

---

* *Աշխատանքը շարադրելիս հեղինակը օգտագործել է ՀԱԻ էթնոսոցիոլոգիայի բաժնի արխիվում պահվող 1980-1990-ական թթ. հետազոտությունների նյութերը*

տվել փորձը, սովորաբար այդ ժամանակ մարդկանց համակում է միայն փախչելու ձգտումը: Այս դեպքում դա տեղի չունեցավ: Այդ հարցը խոր վերլուծության կարիք ունի: Հնարավոր է, որ իրենց ազդեցությունն ունեցան ազգային հոգեբանության առանձնահատկությունները, որոնք թույլ չտվեցին լքել հարազատներին նույնիսկ փլատակների տակ»:

Ներընտանեկան հարաբերությունները կարգավորելու գործում վճռորոշ դեր ունի տան գլխավորը: Տան ավագ տղամարդը, որը ընտանեկան հարցերը լուծելու ժամանակ որոշիչ ձայն ուներ և համարվում էր ընտանիքի գլխավորը, վերջին տասնամյակում, պահպանելով հեղինակությունը, որոշ չափով իր տեղը զիջել է ընտանիքի մյուս անդամներին: Այն ընտանիքներում, որտեղ շատ եկամուտ ստանում են աշխատող երեխաները կամ կանայք, առաջ է եկել մի նոր երևույթ: Սովորույթի համաձայն ընտանիքի գլխավոր են համարում ավագ տղամարդուն (նրա բացակայու-թյան դեպքում ՝ կնոջը) նրանց նկատմամբ հարգանքով են վերաբերվում, տեղեկացնում իրենց գործերից և խորհուրդ հարցնում, բայց հարցերի լուծման վերջնական որոշումը իրենք են կայացնում:

Գործազրկության և արտագնա աշխատանքների հետևանքով ընտանիքում մեծացել է նաև կնոջ դերը: Նա իր վրա է վերցրել ոչ միայն օջախի պահպանության, տնտեսության, երեխաների խնամքի և դաստիարակության հոգսերը, փաստորեն հանդես գալով որպես տան գլխավոր: Եթե 80- ական թթ. հարցվողների 65% « Ո՞վ է ընտանիքում որոշում կարևոր հարցերը», պատասխանել է՝ ամուսինը կամ հայրը, ապա 90- ականներին նույն պատասխանը կազմել է 47% : Ըստ 80- ական թթ. հարցումների արդյունքների, տան գլխավորի հետ ճաշի էին նստում հարցվողների 52%, 90- ականներին՝ 32%:

Ընտանիքի կայունության, կենսապահովման, երեխաների դաստիարակության և նոր սերնդաճի խնամքի գործում կարևոր դեր ունեն ոչ միայն համատեղ ապրող հարազատները: Առանձնացած երիտասարդ ընտանիքները, պահպանելով սերտ հարաբերությունները, ինչպես ծնողների, այնպես էլ մոտ ազգականների (քույրեր, եղբայրներ) հետ, համագործակցում են, ցույց տալով թե՛ նյութական և թե՛ բարոյական աջակցություն: Ընտանիքը համախմբելու և ծնողների հետ ապրելու ցանկություն են հայտնել երիտասարդ ընտանիքների 48 %, մերժել են՝ 20 %, մնացածները դժվարացել են պատասխանել: Պարզելու համար, թե անհատը որքանով է հակված հարազատների հետ հարաբերությունների պահպանմանը և ինչ չափով է շփվում նրանց հետ, առաջադրվել է հետևյալ հարցը. « Ու՞մ եք ավելի հաճախ հյուր գնում»: Ի տարբերություն հանրապետության մյուս քաղաքների (միաժամանակ հարցում է կատարվել Վանաձոր, Արմավիր, Տաշիր, Եղեգնաձոր և Բյուրեղավան քաղաքներում), որտեղ հյուր են գնում հարցվողների 40-45%, Գյումրիում 80- ականներին այն կազմել է 65%, իսկ 90- ականներին՝ 54% : Այն հարցին, թե « ի՞նչ առիթով եք այցելում ազգականներին», օգնելու նպատակով, 80 - ական թթ. պատասխանել է հարցվողների 31%, 90- ական թթ.՝45%, տոներին և ընտանեկան հանդեսներին մասնակցելու՝ 80- ական թթ. 49%, 90 - ական թթ.՝ 47 %, խորհրդակցելու 80- ական թթ.՝ 20%, 90- ական թթ՝14%: Առառատարիքային խմբերի միջև պատասխանների տարբերությունը 5-6% է:

Ներկա, ճգնաժամային պայմաններում ընտանիքի ապրելունակության, նյութական և հոգևոր պահանջների բավարարվածության համար կարևոր գործոն է մոտ և հեռու ազգականների համագործակցությունն ու փոխօգնությունը: Ազգականների հետ համագործակցելու և նրանց հետ « գործ բացելու» ցանկություն են հայտնել 80- ական թթ. 24%, 90- ական թթ. 40%: Վարչական մարմինների հետ գործ ունենալիս հարազատների օգնությանն են դիմում 80- ականներին՝ 25%, 90- ական թթ 48 %:

Ընտանեա- ազգակցական հարաբերությունների և փոխօգնության կարևոր գործոն է նաև բնակության վայրի մոտ կամ հեռու գտնվելու հանգամանքը և անհատի զգացմունքային ու հոգեբանական հակվածությունը ավանդական սովորույթների պահպանման նկատմամբ:

Ծնունդի, հարսանիքի և այլ ընտանեկան ծիսակատարությունների ժամանակ ֆինանսական և բնամթերային մեծ օգնություն են ցույց տալիս ազգականները:

Մոտ և հեռու հարազատների հետ ապրելու և մշտապես օգնություն ցույց տալու ցանկություն ու պատրաստակամություն է հայտնել հարցվողների 67%:

Այսպիսով, 1980-1990-ական թթ. Գյումրիում անցկացված էթնոսոցիոլոգիական կրկնակի հետազոտության մի քանի հարցերի ուսումնասիրության արդյունքները ցույց տվեցին, որ տնտեսության քայքայման, 1988թ. երկրաշարժի, արտագաղթի և արտագնա աշխատանքի հետևանքով ընտանիքի ավանդական կառուցվածքը լուրջ փոփոխությունների է ենթարկվել:

Ներընտանեկան և ազգակցական փոխհարաբերությունների որոշ տարրեր նոր երանգ են ստացել, փոխվել են ազգականների՝ միմյանց նկատմամբ ունեցած իրավունքներն ու պարտականությունները: Եթե ոչ հեռու անցյալում ընտանեկան սովորույթներն ու ավանդույթները բնորոշվում էին պատմական ժառանգականությամբ, ապա այժմ դրանք անմիջականորեն կախված են ընտանիքի սոցիալական պաշտպանվածությունից: Այստեղ իր որոշիչ դերն ունի գյուղ- քաղաք-արտերկիր ազգակցական կապը և նրանցից ստացվող օգնությունը:

Այս բոլոր փոփոխություններով հանդերձ, Գյումրիում ընտանեա-ազգակցական հարաբերությունները աչքի են ընկնում տնտեսական ամուր կապերով, ավանդական բարոյա-էթիկական սովորույթների պահպանմամբ:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ВНУТРИСЕМЕЙНЫХ И РОДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В г. ГЮМРИ
(По материалам этносоциологических исследований1980-1990 гг.)

_____*Резюме*_____ _____*Т.Закарян*_____

В 1980-1990-ых гг. в Гюмри были проведены этносоциологические исследования с целью выявления структурных особенностей семьи, внутрисемейных отношений, родственных связей и т. д. Эта структура подверглась значительным изменениям вследствие землетрясения 1988г., а также новых политических и экономических отношений.Для имевшего традиционные обычаи населения г. Гюмри в нынешних условиях приобретают первостепенное значение сотрудничество и взаимопомощь близких и дальних родственников.